

**КОРУПЦИОНЕН МОНИТОРИНГ НА  
*КОАЛИЦИЯ 2000***

**Май 2003 г.**



## I. МЕТОДОЛОГИЯ

Извадка: Всички изследвания, включени в настоящата разработка се основават на случайна двустепенна гнездова извадка. Генерална съвкупност: населението на страната над 18 год. Обем на извадката:

	Период на полевата работа	Размер на извадката
1.	Февруари 1999 г.	1143
2.	Април 1999 г.	1122
3.	Септември 1999 г.	1110
4.	Януари 2000 г.	1144
5.	Април 2000 г.	1161
6.	Септември 2000 г.	1158
7.	Януари 2001 г.	1037
8.	Октомври 2001 г.	971
9.	Януари 2002	1148
10.	Май 2002 г.	1170
11.	Октомври 2002 г.	1079
12.	Януари 2003 г.	1107
13.	Май	1077

Метод на регистрация: персонално стандартизирано интервю.

Полева работа: 18.04.2003г. - 15.05.2003г.

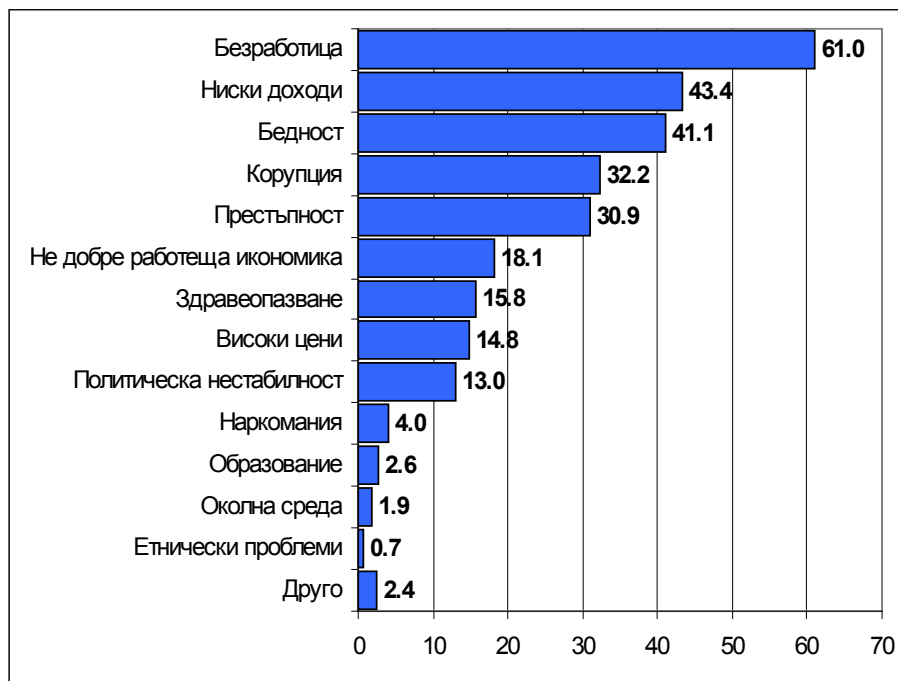
## II. РЕЗУЛТАТИ

### 1. ОБЩЕСТВЕНА ЗНАЧИМОСТ НА КОРУПЦИЯТА

Корупцията продължава да бъде възприемана като един от най-важните проблеми пред българското общество. От началото на корупционния мониторинг на *Колиция 2000* тя неизменно се нарежда непосредствено след безработицата и ниския жизнен стандарт на населението. В общата подредба на най-значимите обществени проблеми няма разлика спрямо януари 2003г. с изключение на здравеопазването, което стремително се изкачва напред, а делът му се увеличава с повече от 6 пункта. (*Графика 1*)

**Графика 1.**

Относителна важност на проблемите на обществото (май 2003, %)



База: Всички респонденти (N=1077)

Оценките за значимостта на корупцията като проблем и мястото ѝ сред останалите обществени проблеми не се променят съществено през целия изследван период (1998-2003г). За разлика от тях, при медийното отразяване на темата се забелязват резки скокове и спадове. През последните шест месеца има известно стабилизиране на броя публикации с корупционна проблематика около едно сравнително високо равнище. Както се вижда от *Графика 2* обаче независимо от вниманието, което медиите отделят на проблема корупция, тя запазва относително еднаква позиция в общата подредба на приоритетните обществени проблеми. Това още веднъж показва, че макар влиянието на медиите за формиране на обществените представи да е безспорно, в случая с корупцията регистрираните мнения са в пряка връзка с реалното развитие на проблема и отразяват до голяма степен личния опит на респондентите.

## Графика 2.

Динамиката на медийното отразяване на корупцията и оценки за относителната обществена значимост на корупцията като социален проблем



Корупцията продължава да бъде приемана като значим проблем предимно от хората, заемащи високи позиции в йерархията на властта и бизнес-елита, хората с високо социално и финансово положение и жителите на по-големите градове и столицата. (Приложение 3, Таблица 1) Това са гражданите, които най-често се сблъскват с корупционни практики и в най-голяма степен са засегнати от широкото им разпространение.

## 2. РАВНИЩЕ НА КОРУПЦИЯ

Когато се говори за равнище на корупция е важно да се прави разграничение между случаите, в които е било поискано или предложено пряко или косвено "нещо" било от страна на служителя, било от страна на гражданите и броя на действително осъществените корупционни сделки. Разликата между т.нар. "реална" и "потенциална" корупция е съществена, защото независимо дали ще се стигне до осъществяване на корупционен акт, самата "корупционна оферта" е част от механизма, който възпроизвежда корупцията.

Равнището на реалната корупция се измерва чрез средномесечната честота на корупционните действия, в които гражданите съобщават че са участвали. Потенциалната корупция се свързва с общия брой на случаите, при които върху тях е бил оказван корупционен натиск (искане на "нещо" от страна на съответния служител).

## РЕАЛНА КОРУПЦИЯ

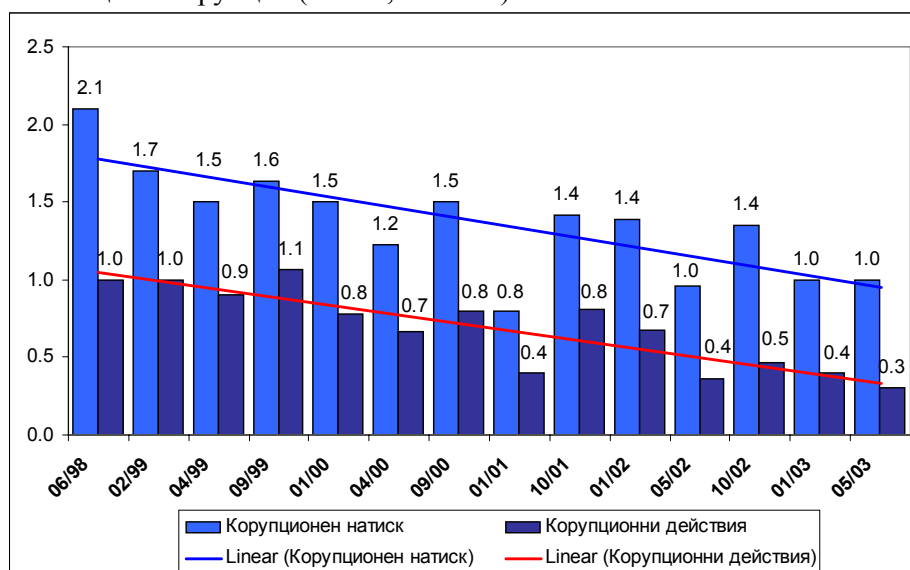
Въпреки че не може да бъде измерен в абсолютна стойност, реалният брой на корупционните действия през последния месец кореспондира пряко с равнището на личното участие на респондентите в различни форми на корупционно поведение. Декларираното от тях участие е отразено в индекса **“Корупционни действия”**.

Практически това е индексът с най-ниските стойности в сравнение с всички останали, което е обяснимо с оглед на информацията, която обобщава. В сравнение с януари 2003г. се наблюдава слабо намаление на стойността му през май 2003г., като така се утвърждава общата позитивна тенденция за слабо ограничаване на корупционните практики. (Графика 3)

Приблизителният брой на гражданите, участвали в корупционни действия за последния месец намалява с повече от 3000 корупционни сделки и е 87 770<sup>1</sup> (1,37% от пълнолетното население на страната), т.е. средномесечно са се осъществявали най-малко 87 770 реални корупционни сделки.

**Графика 3.**

Равнище на корупция (min=0, max=10)



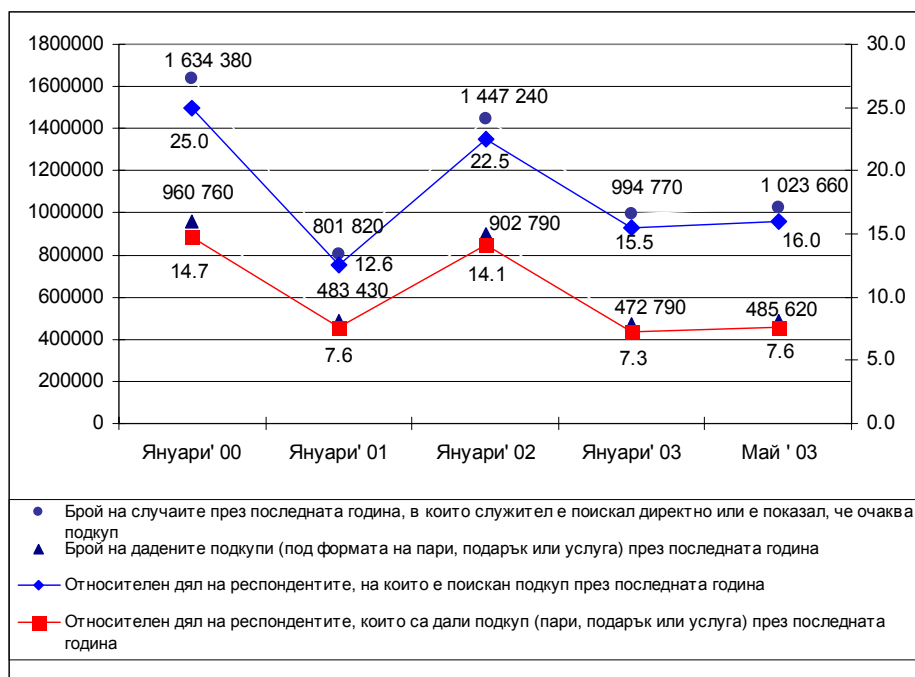
База: Всички респонденти

От началото на тази година се забелязва значително намаляване на дела на случаите на *корупционния натиск* (случаите, в които служител е поискал директно или показал, че очаква подкуп) и на *корупционните действия* (дадените подкупи под формата на пари, подаръци или услуги). Стойностите и на двата показателя спадат наполовина спрямо миналата година и за момента показват тенденция към стабилизиране около едно относително ниско ниво. (Графика 4)

<sup>1</sup> Тази оценка се базира на данните от преброяването на населението (март 2001г.), на основата на което общият брой на населението над 18 г. е 6 417 869, а 1% от извадката съответства на 64 180 души

#### Графика 4.

Средногодишен брой на иницираните и осъществени корупционни сделки



Само за три месеца се забелязва интересен феномен, свързан с “цената” на корупцията. Все още т.нар. “малка корупция” продължава да е по-широко разпространена отколкото даването на големи суми неофициално - в осем от десет случая общата стойност на дадените подкупи е до 250 лв. Въпреки това се наблюдава повишаване на “цената” на корупцията – значително се увеличават дяловете на корупционните сделки, при които дадените подкупи под формата на пари или подаръци през последните три месеца са били на обща стойност между 201 и 500 лв. и между 1001 и 5000 лв. (Приложение 3, Таблица 2)

#### ПОТЕНЦИАЛНА КОРУПЦИЯ

Натискът, който служители от обществената сфера пряко или косвено оказват върху гражданите за получаване на пари, подаръци или услуги продължава низходящата си тенденция от януари 2003г. и се връща към стойностите си от м.май 2002г. (Графика 3)

Все още е рано да се правят категорични изводи относно ефекта на провежданите мерки за ограничаване на корупцията като се има предвид непостоянния характер на проявите на открита корупционна принуда. Въпреки това към настоящия момент се регистрира ясна тенденция към намаляване както на корупционния натиск, така и на случаите, в които гражданите се поддават на него и участват в някакъв вид корупционна сделка.

#### КОРУПЦИОНЕН НАТИСК ПО ПРОФЕСИОНАЛНИ ГРУПИ

Въпреки намалението на корупционния натиск като цяло, по отношение на повечето от професионалните групи, той запазва общото си разпределение и стойностите си.

Проведените две изследвания през януари и май тази година показват много сериозни колебания в натиска, оказван от *служителите в съдебната система*. Докато през януари бяха регистрирани двойно по-малко случаи на поискани подкупи от страна на тези служители, само три месеца по-късно отново има голямо покачване на стойностите и връщането им до нивата от миналата година. Изглежда като че ли интензивният обществен дебат през последните месеци за реформи в съдебната система и ограничаване на корупцията е имал ефект само по отношение на *административните служители*, работещи в нея. Случаите, в които те са оказали натиск върху граждани не само продължават да намаляват двойно спрямо предходното изследване, но и са най-малко за целия период на корупционния мониторинг. (*Приложение 3, Таблица 3*).

За разлика от тях *адвокатите* излизат отново на челна позиция в общата подредба, след като през януари бяха на осмо място, а *съдиите* се качват от 19-то на четвърто място, като броят на регистрираните случаи на натиск от тяхна страна се увеличава седем пъти и почти достига най-високата си стойност от октомври 2002г. Подобно е положението и при *следователите*, които от 16-то минават на пето място и достигат най-голяма стойност на натиска за целия период на мониторинга.

Трайна тенденция към намаляване на корупционния натиск се наблюдава при *митническите, полицейските и данъчните служители*. Тези три професионални групи, традиционно асоциирани с оказване на корупционен натиск, са доказателство, че провеждането на систематични мерки и стремежът към прозрачност и гласност, действително е в състояние да доведе до ограничаване на корупцията.

Значимо намаляване на броя на регистрираните случаи на натиск има и при *преподавателите* и особено при *служителите в университети*. *Служителите в министерства* също бележат значителен спад на корупционен натиск – повече от три пъти – и от 3-то място в общата подредба отиват на 15-то.

Заслужава да бъде отбелязан значителния корупционен натиск от страна на *народни представители* през настоящата година. Въпреки лекия спад от януари до май, като цяло, стойностите на този индекс в началото на 2003г. са най-високи за целия изследван период.

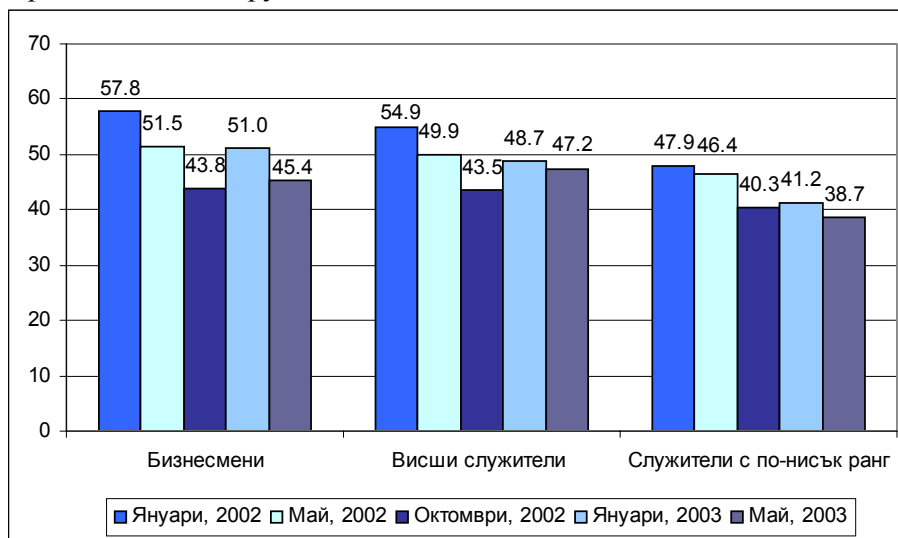
### **ЕФЕКТИВНОСТ НА ДЕЙСТВИЯТА НА ПРАВИТЕЛСТВОТО**

Намаляването на корупционния натиск от страна на служителите и по-малкият брой сключени корупционни сделки оказват влияние и върху оценките за дейността на правителството. Макар и с малко доверието по отношение на ограничаване на корупцията се възвръща, особено по отношение на служителите с по-нисък ранг. Може да се каже, че освен на косвени представи, мненията на респондентите почиват и върху пряк досег с административните служители и отчитат реално намаляване на корупционния натиск от тяхна страна.

Въпреки успехите в ограничаването на т.нар. “малка корупция”, остава проблема с едрите бизнесмени и висшите държавни служители, при които и “цената” на корупционните сделки е много по-голяма. (*Графика 5*)

### Графика 5.

Оценки за ефективността на действията на правителството за ограничаване на корупцията \*



\* Относителен дял на отговорите “Правителството не прави нищо”

### 3. ОЧАКВАНИЯ ЗА ОГРАНИЧАВАНЕ НА ПРОБЛЕМА КОРУПЦИЯ

Макар на практика да са регистрирани по-малък брой случаи на натиск и сключени корупционни сделки, в обществените представи корупцията продължава да бъде сериозен проблем, с който българското общество не успява да се справи. Очакванията, че управляващите ще действат последователно и категорично, все повече намаляват, за да се задържат през последните шест месеца около най-високото си ниво за целия период на мониторинга. (Графика 6)

Подобна тенденция е твърде обезпокояваща, защото ако до един момент тази оценка бе израз на разочарованието от политиката на новото правителство и неизпълнението на обещанията за “нов морал”, в дългосрочен план скептицизмът към управляващите може да се пренесе към решаването на проблема корупция като такъв, без значение кой е на власт.

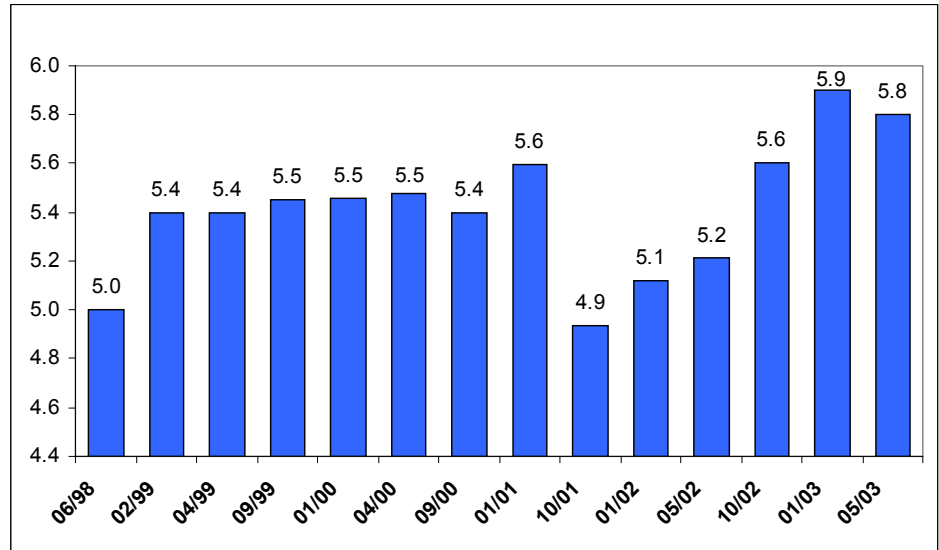
Има опасност независимо от развитието на реалната ситуация, проблемът “корупция” да започне да бъде възприеман като нерешим и неподвластен на никакви мерки. Това от своя страна би “легитимирало” корупцията като нещо “нормално” и неподаващо се на влияние. Като се има предвид, че в болшинството от корупционните сделки и двете страни имат определена изгода и че представите за “практическата ефективност” на корупционния акт играят твърде голяма роля за осъществяването му, “легитимирането” на корупцията, макар и само в съзнанията на хората, е равносилно на признаването ѝ за “нормално” средство за решаване на проблеми. Ето защо, важен елемент в борбата с корупцията е огласяването на предприетите мерки, а не само въвеждането им. Отразяването на успехите и редуцирането на корупцията има съществен ефект върху представите и поведението



както на оказващите натиск служители, така и върху готовността на гражданите да участват или не в

**Графика 6.**

Корупционни очаквания (min=0 max=10)



База: Всички респонденти

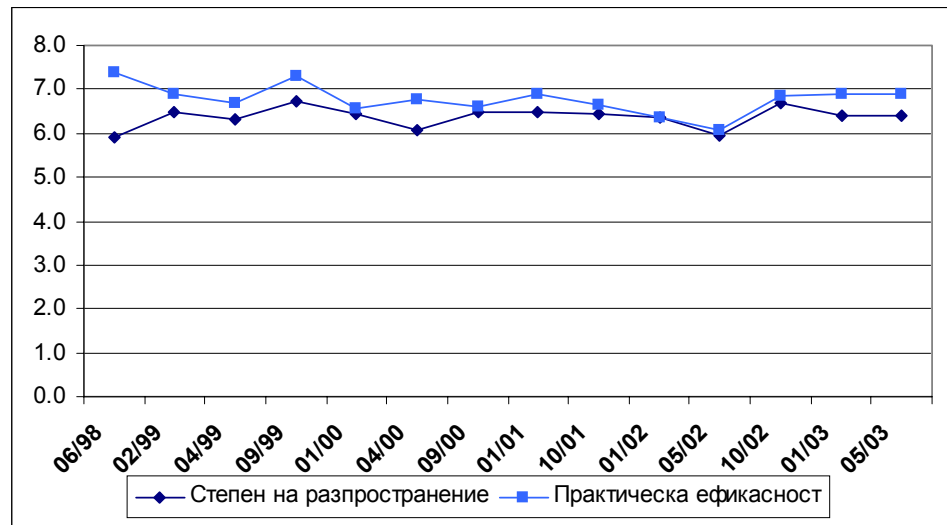
**3. РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА**

**СТЕПЕН НА РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯ**

Подобно на очакванията за ограничаване на корупцията и представите за степента на разпространение запазват нивата си от януари непроменени, въпреки действителното намаление на случаите на корупция. (Графика 7)

**Графика 7.**

Разпространение на корупцията (min=0 max=10)



База: Всички респонденти

## **ПРАКТИЧЕСКА ЕФИКАСНОСТ НА КОРУПЦИЯТА**

Подобно на мненията за разпространение на корупцията и представите за практическата ѝ ефикасност се задържат непроменени около едно високо ниво. (*Графика 7*) Няма съществена разлика в начина, по който се възприема корупцията – тя е не просто широко разпространен, но и ефективен начин за решаване на проблеми.

При подобни нагласи е важно да се уточни от какво естество са тези “проблеми” и как възникват. Защото ако част от тях са породени от обективни обстоятелства – несъвършенства в законодателството, административна регулация и т.н., друга значителна част се “появат” по волята на някой държавен служител. Често това е преднамерено “създаване” на проблем е ясно видимо от потърпевщата страна, но въпреки това корупционната сделка се сключва заради убеждението, че само така може да се реши успешно и бързо проблема. Трябва да се има предвид, че в случая с корупцията представите и очакванията, които стоят в основата на корупционния акт играят не по-маловажна роля от обективните обстоятелства. Докато съществува представата, че неформалните плащания успешно “уреждат” появили се проблеми, ще има и хора, които в един или друг случай ще се възползват от тази възможност.

## **РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА ПО ПРОФЕСИОНАЛНИ ГРУПИ**

Продължава започналата през януари 2003г. тенденция към намаляване на оценките за разпространението на корупцията по професионални групи. В общата подредба няма съществено разместване - *митническите служители, представителите на съдебната система и служителите в полицията* продължават да водят класацията. Към тях се прибавят *народните представители и министрите*, които са едни от малкото групи, чиито стойности се покачват спрямо януари 2003г. (*Приложение 3, Таблица 5*)

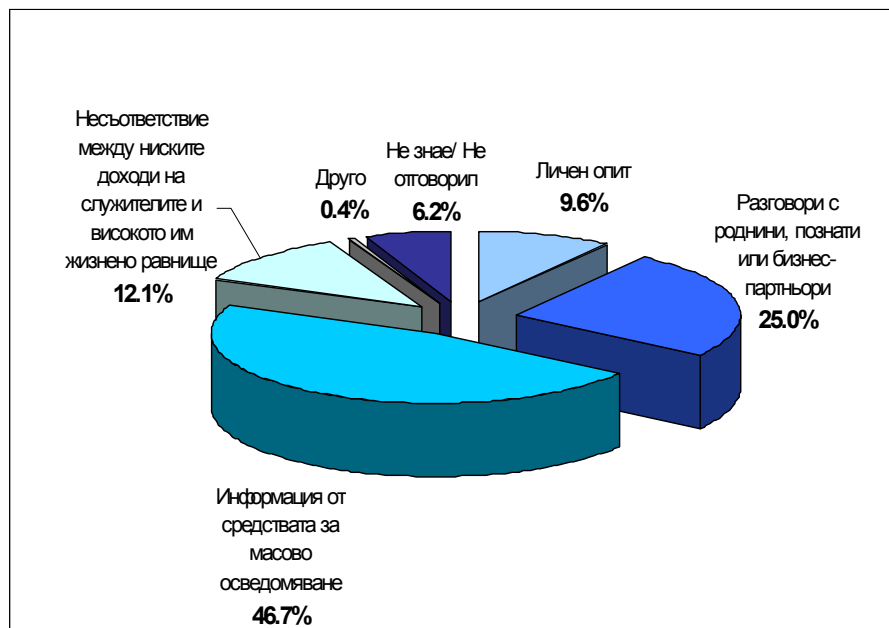
*Журналистите, учителите и представителите на неправителствените организации* традиционно са възприемани като най-малко корумпирани, въпреки лекото покачване на оценките спрямо януари 2003г.

Продължава да се наблюдава разминаване между представите на респондентите за корумпираността на някои професионални групи и действително регистрирания корупционен натиск. За представителите на висшите етажи на властта – *политици, министри, народни представители* - с които гражданите контактуват рядко, това до голяма степен е обяснимо. За други групи обаче, като напр. *лекари, данъчни служители и преподаватели в университет*, е важно да се уточнява изрично дали става въпрос за представи или за действително оказан натиск върху гражданите, защото двете оценки не винаги корелират помежду си.

Медиите продължават да бъдат основния източник на информация за разпространението на корупцията, следвани от *разговорите с близки и бизнес-партньори*. *Несъответствие между ниските доходи на служителите и високото им жизнено равнище* и *личният опит* също имат значение за изграждане на представите за корумпираност на съответните професионални групи, макар и в значително по-малка степен. (Графика 8)

### Графика 8.

Относителен дял на факторите, оказващи влияние върху формиране на оценките за разпространение на корупцията



База: Всички респонденти

### ИНСТИТУЦИОНАЛНО РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА

Представата на респондентите за корупцията сред отделните професионални групи се генерализира и за институциите, в които са заети съответните групи служители. *Митниците, съдебната система и полицията* продължават да бъдат водещи по степен на корумпираност в представите на хората и запазват високите си нива от януари. *Системата на здравеопазването* също продължава тенденцията към покачване и се очертава като една от основните проблемни сфери в момента. (Таблица 1)

**Таблица 1.**

“Според Вас, до каква степен е разпространена корупцията в следните институции”

(Интервюираните са посочвали до пет отговора за “Общо разпространение” и до три отговора за “Министерства и държавни агенции” и “Съдебна система”, поради което сборът от процентите надвишава 100.)

	Май 2002	Октомври 2002	Януари 2003	Май 2003
<b>Общо разпространение</b>				
В митниците. Сред митническите служители.	33,2	30,4	53,3	50,0
В съда. В съдебната система. В правосъдието. Сред адвокатите.	23,5	28,5	48,2	42,9
В системата на МВР (в т.ч. в КАТ, в следствието)	20,6	19,9	28,6	30,6
В системата на здравеопазването. В медицината. В НЗОК. В ТЕЛК.	25,6	20,6	27,3	27,6
Във висшите етажи на властта (в парламента, в президентството, в правителството). Сред политическия елит.	24,1	30,3	24,7* 23,1** 1,3***	27,6* 27,5** 2,5***
<b>Министерства и държавни агенции</b>				
Агенция “Митници”	12,6	10,9	31,2	31,2
Министерство на правосъдието	15,0	18,1	33,5	31,0
Агенция за приватизация	22,0	22,5	27,2	24,7
Във всички министерства и държавни агенции	-	-	19,6	21,8
Министерство на вътрешните работи	16,2	15,3	18,4	19,0
<b>Съдебна система</b>				
Във всички сфери на съдебната система	3,5	5,4	33,5	34,4
Съд, съдопроизводство.	29,1	32,1	27,5	29,1
Прокуратура	26,2	32,0	26,2	25,3
Адвокати, нотариуси	15,3	16,2	24,9**** 7,4*****	21,8**** 8,0*****
Следствие	15,7	15,7	18,4	17,6

\* Разпространение на корупцията в правителство/ сред министрите/ сред зам. министрите;

\*\* Разпространение на корупцията в Народното събрание/ сред народните представители;

\*\*\* Разпространение на корупцията в президентство/ сред служители в президентството;

\*\*\*\* Разпространение на корупцията сред адвокатите;

\*\*\*\*\* Разпространение на корупцията сред нотариусите.

## ФАКТОРИ ЗА РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА

Обяснителните механизми за разпространението на корупцията се групират в няколко основни категории. От началото на корупционния мониторинг на челна позиция неизменно се поставя *стремежа към бързо забогатяване на “властимащите”* (Таблица 2). Заедно с използването на служебното положение за лично *облагодетелстване* се формира първата схема за тълкуване на ширещата се корупция. Стойностите на тези два фактора са относително стабилни и ги утвърждават като неизменното обяснение-оправдание за “нормалността” на корупцията, което в съзнанието на хората звучи така: “Там, където има власт и пари, е сигурно, че ще има и подкупни служители, които ще се облагодетелстват от служебното си положение.”

**Таблица 2.**

Относителен дял на основните фактори, влияещи върху разпространението на корупцията в страната (%)

	Февр. '99	Апр. '99	Септ. '99	Ян. '00	Апр. '00	Септ. '00	Ян. '01	Окт. '01	Ян. '02	Май '02	Окт. '02	Ян. '03	Май '03
Стремежът към бързо забогатяване на тези, които са на власт	53,5	52,9	54,8	57,0	33,6	57,8	60,8	59,2	58,6	58,6	58,4	60,3	58,5
Несъвършеното законодателство	41,1	38,8	37,8	35,1	13,6	40,5	39,1	38,0	43,0	39,7	39,2	34,9	38,0
Неефективността на съдебната система	26,4	19,6	27,5	24,7	11,8	22,2	27,2	28,5	32,3	31,2	38,0	31,2	34,1
Липсата на строг административен контрол	35,2	36,4	33,8	30,8	-	32,3	31,8	35,2	34,5	38,9	34,5	32,3	31,2
Преплитане на служебните задължения с личните интереси	25,1	25,8	28,3	28,3	-	32,6	25,8	31,7	26,7	26,9	28,8	29,1	30,6
Ниските заплати	51,9	51,5	43,6	47,2	20,9	41,6	33,7	32,3	38,5	36,0	36,6	31,2	27,6
Моралната криза в периода на преход	19,4	19,4	19,4	18,2	9,8	17,0	18,9	21,1	18,3	16,3	13,2	15,8	15,6
Особеностите на бълг. национална култура	5,7	6,9	4,7	5,9	-	4,2	5,9	4,4	5,3	4,3	4,9	5,7	7,0
Наследените от комунистическото минало проблеми	10,9	6,8	7,4	7,3	1,8	7,8	4,4	5,8	5,0	6,9	6,3	4,4	3,6

База: Всички респонденти

Непосредствено след злоупотребата с власт и служебно положение идват *несъвършеното законодателство, липсата на строг административен контрол и неефективността на съдебната система*. За разлика от административния контрол, който показва тенденция към подобряване, създаването и прилагането на ефективни закони за борба с корупцията запазват високите си стойности от началото на изследвания период до момента. От януари 2002г. дори се наблюдава трайна тенденция към засилване на критиките към ефективността на съдебната система.

Важен фактор, който според анкетираните допринася съществено за разпространението на корупцията са *ниските заплати на служителите* в държавния сектор. Постепенно, с подобряването на заплащането на държавните служители, този фактор все повече губи тежестта си и към момента достига едни от най-ниските си стойности от четири години насам.

Фактори, които засягат морални категории и културни предпоставки остават на заден план в общата обяснителна схема и запазват стойностите си през целия период относително еднакви. Постепенно все по-малко значение се отдава на *наследените от комунистическото минало проблеми и моралната криза в периода на преход*. Обществото започва да се отърсва от старите си стереотипи, които създаваха благоприятна почва за процъфтяване на корупцията и използването на лични “връзки”.

#### 4. ЦЕННОСТНИ И МОРАЛНИ ПРЕДПОСТАВКИ ЗА КОРУПЦИЯТА

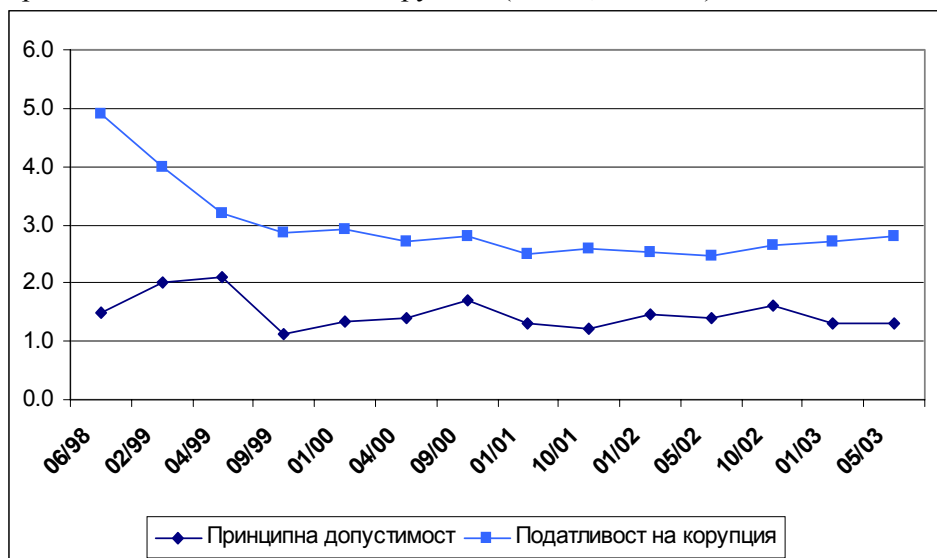
##### Принципна допустимост

Въпреки високите стойности на разпространение и доказаната ѝ практическа ефективност, на ценностно ниво корупцията продължава да бъде отхвърляна като приемлив начин за решаване на проблеми.

Освен че е с най-ниски стойности сред останалите показатели, индексът “Принципна допустимост”, който отразява равнището на ценностна приемливост на корупционните практики, показва стабилна тенденция към намаляване през последните шест месеца. (Графика 9) Това до голяма степен се дължи както на предприетите през последните 2-3 години антикорупционните инициативи, така и на постепенното утвърждаване на все по-ясни правила в държавната администрация и бизнес-сектора. Наличието на законно установени, бързи и ефективни процедури е важна предпоставка за отпадане на нуждата да се търсят “алтернативни” начини за решаване на проблемите, сред които и всякакъв род корупционни действия.

**Графика 9.**

Предпоставки за наличие на корупция (min=0, max=10)



База: Всички респонденти

## ПОДАТЛИВОСТ НА КОРУПЦИЯ

За разлика от принципната допустимост, склонността на гражданите да правят компромиси със своите ценности под натиска на обстоятелствата, представена чрез индекса “Податливост на корупция” показва възходяща, макар и слаба тенденция.

Традиционно податливостта към корупция е почти два пъти по-силна отколкото ценностната приемливост на корупционните практики. Независимо от моралните си убеждения, гражданите са склонни да се поддадат на корупционен натиск от страна на служителите.

Хората с по-високо образование и по-добро материално положение са настроени да реагират основно по два начина, когато служител поиска директно пари за разрешаване на даден проблем – те или ще се опитат да решат проблема по друг начин и няма да платят, или ще платят във всички случаи. Това са хора, които предпочитат да дадат неофициално известна сума пари, отколкото да загубят ценно време или да рискуват проблема им да не бъде разрешен в срок и по подходящ начин. За разлика от тях респондентите с по-ниска степен на образование и тези, които разполагат с по-малък финансов ресурс – домакини, пенсионери, безработни - категорично заявяват, че няма да платят в никакъв случай. *(Приложение 3, Таблица 6)*

Тези различия показват, че когато се предприемат мерки против корупцията, трябва да се има предвид и към кого са насочени. Защото, ако напр. за един пенсионер или домакиня, възможността да се оплачат от недобросъвестен държавен служител или да изчакат разрешаването на административен проблем по друг начин е решение на въпроса и начин да се избегне корупционната сделка, за един бизнесмен, загубата на време и средства се оказва по-голяма, отколкото разходите, които ще направи за подкупване на чиновника. В този контекст може да се направи извода, че за практическото ограничаване на корупцията са необходими разнообразни по своя подход и обхват мерки, които да бъдат прилагани системно и последователно.

## ПРИЛОЖЕНИЕ 1

### Теоретична постановка

Корупционните индекси представляват обобщение на основните показатели на Системата за мониторинг на корупцията (СМК) на *Коалиция 2000*. Всеки индекс обобщава няколко въпроса, задавани на респондентите и позволява извършването на сравнения във времето. Корупционните индекси приемат стойности от 0 до 10. Колкото стойността на индексите е по-близка до 10, толкова по-негативни са оценките за състоянието на корупцията в страната. Индексите, чиято числова стойност клони към 0, показват максимална близост до идеала за "общество без корупция".

Корупционните индекси се основават на системата от показатели (индикатори), чрез които се отразява състояние на корупционното поведение и отношението към различните форми на корупция. Теоретичният модел на корупцията, който лежи в основата на изследванията на СМК обособява на следните нейни елементи:

#### 1. Корупционни действия.

Корупционните действия се делят на два основни типа – даване на подкуп и вземане на подкуп. Тези действия се наблюдават в две основни ситуации: 1) когато гражданите дават подкуп, за да получат нещо, което им се полага по закон (т.нар. "смазване на колелата) и 2) когато от гражданите се дават подкупи, за да получат нещо, което не им се полага по закон. Наблюдаваната честота на корупционните действия характеризира равнището на корупция в страната. От съществено значение за измерването на стойностите на този показател и начинът, по който се задават въпросите на респондентите. В това отношение възприетото в СМК решение почива на няколко съществени положения, които имат за цел да осигурят неутралност, обективност и анонимност: 1) вместо думата "подкуп" се използва формулировката "даване на пари, подарък или услуга"; 2) от респондентите не се иска информация, която указва колко, на кого и пр. са дали, за да "бъде решен определен техен проблем", а се регистрира единствено фактът на "даването"; 3) освен информация за "даване" на подкупи, от респондентите се иска информация и за искането на подкуп, т.е. за честотата на оказвания от страна на държавните служители натиск.

Конструиранията на тази основа Корупционни индекси са следните:

- Лично участие. Този индекс отразява честотата на признатите от гражданите случаи на "даване на пари, подарък или услуга" с цел да бъде решен техен проблем. Съдържателният смисъл на този индекс е, че той отразява равнището на реалната корупция в страната за определен период от време.
- Корупционен натиск. Този индекс отразява честотата на признатите от гражданите случаи, при които от тях е поискано "даване на пари, подарък или услуга" с цел да бъде решен техен проблем. Съдържателният смисъл на този индекс е, че той отразява равнището на потенциалната корупция в страната за определен период от време.

Следва специално да се отбележи, че показателите, отразяващи корупционните действия, не отразяват оценки, мнения или представи, а самопризнания за честотата на определен тип действия. Върху този тип показатели се изгражда методологията на виктимизационните изследвания, които имат дълга традиция и се използват за оценка на реалното равнище на престъпност в дадена страна. Терминът "реално" е съществен, тъй като по множество причини не всички случаи на



престъпления стигат до регистриране в полицията, а само част от обявените в полицията престъпления достигат до съдебната система.

## 2. Ценностни и морални предпоставки.

Макар да не определят пряко равнището на корупция, ценностните и моралните принципи оказват съществено влияние върху поведението на гражданите. От множеството показатели в тази област в СМК се наблюдават няколко свързани с корупцията нагласи: 1) равнището на толерантност спрямо различни форми на корупция; 2) равнището на "разпознаваемост" на различни видове корупция; 3) склонността на гражданите да използват корупционни практики за решаване на възникнали проблеми.

Конструиранията на тази основа Корупционни индекси включват:

- Принципна допустимост. Този индекс отразява равнището на толерантност спрямо разнотипни корупционни действия на депутати и чиновници в министерствата.
- Податливост на корупция. Индексът обобщава серия от въпроси, които имат за цел да оценят склонността на гражданите да прибегват до корупционни средства при решаване на ежедневните си проблеми.

И двата индекса от тази група отразяват оценки и мнения. Тяхната динамика в позитивен план показва засилването на нетолерантността към корупцията и утвърждаването на морални норми, недопускащи участието в корупционни действия.

## 3. Степен на разпространение на корупцията.

Субективните оценки на гражданите за разпространението на корупцията отразяват създадената в обществото атмосфера по отношение на корупцията и свързаният с нея имидж на институциите и професиите на властта. Тези оценки не отразяват пряко равнището на корупция, тъй като са продукт на представи и впечатления формирани в резултат на текущият публичен дебат, медийното отразяване на корупцията, лични предубеждения и пр. В по-общ план те отразяват оценката на гражданите дали властимащите защитават техните интереси или използват служебното си положение за отстояване на частни интереси. Този аспект на корупцията е обхванат от два индекса:

- Степен на разпространение на корупцията. Този индекс осреднява оценките на респондентите за степента на поразеност на обществото (а също и отделни институции и професионални групи) от корупция.
- Практическа ефикасност. Индексът осреднява оценките на респондентите за това доколко корупцията е ефективно средство да решаване на проблеми. Ефикасността е друг измерител на разпространението на корупцията: високата ефикасност създава интерес да се използва корупцията и означава, че корупцията реално е широко използвано средство за решаване на проблеми.

## 4. Очаквания, свързани с корупцията.

Очакванията свързани с корупцията измерват степента, в която обществеността вярва, че проблемът корупция може да бъде решен. В този смисъл очакванията представляват баланс между начинът, по който респондентите схващат демонстрираната от управляващите политическа воля и тяхната оценка за размерите и сериозността на проблема корупция.

## ПРИЛОЖЕНИЕ 2

### Корупционни индекси

Таблица 1. Корупционни действия

Стойност на индекса	Ян. '00	Апр '00	Септ '00	Ян. '01	Окт. '01	Ян. '02	Май '02	Окт. '02	Ян. '03	Май '03
Лично участие	0,8	0,7	0,8	0,4	0,8	0,7	0,4	0,5	0,4	0,3
Корупционен натиск	1,3	1,2	1,5	0,8	1,4	1,4	1,0	1,4	1,0	1,0

Таблица 2. Ценности и морални предпоставки

Стойност на индекса	Ян. '00	Апр '00	Септ '00	Ян. '01	Окт. '01	Ян. '02	Май '02	Окт. '02	Ян. '03	Май '03
Принципна допустимост	1,3	1,4	1,7	1,3	1,2	1,5	1,4	1,6	1,3	1,3
Податливост на корупция	2,9	2,7	2,8	2,5	2,6	2,5	2,5	2,7	2,7	2,8

Таблица 3. Степен на разпространение на корупцията

Стойност на индекса	Ян. '00	Апр '00	Септ '00	Ян. '01	Окт. '01	Ян. '02	Май '02	Окт. '02	Ян. '03	Май '03
Степен на разпространение на корупция	6,4	6,1	6,5	6,5	6,5	6,4	5,9	6,7	6,4	6,4
Практическа ефикасност	6,6	6,8	6,6	6,9	6,6	6,4	6,1	6,9	6,9	6,9

Таблица 4. Очаквания, свързани с корупцията

Стойност на индекса	Ян. '00	Апр '00	Септ '00	Ян. '01	Окт. '01	Ян. '02	Май '02	Окт. '02	Ян. '03	Май '03
Корупционни очаквания	5,5	5,5	5,4	5,6	4,9	5,1	5,2	5,6	5,9	5,8

### ПРИЛОЖЕНИЕ 3

**Таблица 1.**

Оценки за обществената значимост на корупцията като проблем на обществото по социално-демографски групи (Май 2003; %)

	<i>Не</i>	<i>Да</i>
<b>Финансово положение</b>		
1 Беден	78.8	21.2
2	63.5	36.5
3	62.0	38.0
4	44.4	55.6
5 Богат	-	100.0
<b>Социално положение</b>		
1 Най-ниско соц. положение	79.9	20.1
2	64.6	35.4
3	61.0	39.0
4	46.5	53.5
5 Най-високо соц. положение	-	100.0
<b>Основно занятие в момента</b>		
1 Мениджъри, професори, специалисти	43.3	56.7
2 Административни служители, заети в търговията и услугите	60.1	39.9
3 Техници, работници, фермери	61.5	38.5
4 Домакини, пенсионери, безработни	75.5	24.5
5 Ученици, студенти	60.4	39.6
6 Други работещи	62.7	37.3
<b>Вие живеете в:</b>		
1 София	51.7	48.3
2 Голям град	62.7	37.3
3 Малък град	69.8	30.2
4 Селски район, село	77.3	22.7

**Таблица 2.**

Обща стойност на дадените неофициално пари и/ или подаръци на служителите в общественния сектор през последните 3 месеца ( %)

	<i>Януари 2003</i>	<i>Май 2003</i>
До 100 лв.	65,4	50,0
101 до 250 лв.	19,8	29,1
251 до 500 лв.	5,4	8,4
501 до 1000 лв.	8,2	3,8
1001 до 5000 лв.	1,1	7,5
Над 5000 лв.	-	1,2

*База: Респондентите, на които служители от обществената сфера са им искали или са показвали, че очакват пари, подарък или услуга от тях (Януари N=95, Май N=77)*

Таблица 3.

Корупционен натиск по професионални групи (%)

	Ян. '00	Апр. '00	Септ. '00	Ян. '01	Окт. '01	Ян. '02	Май '02	Окт. '02	Ян. '03	Май '03
Адвокат	-	-	-	-	-	-		26,5	10,5	17,4
Митнически служител	19,8	29,1	15,8	22,7	18,4	18,5	25,5	19,4	17,3	16,6
Полицейски служител	23,4	19,5	24,0	18,9	18,5	19,9	15,2	22,3	12,0	14,1
Съдия	6,9	7,7	9,1	5,8	6,8	7,8	10,7	16,6	2,0	14,0
Следовател	6,1	8,4	6,0	5,5	6,0	4,3	8,2	8,3	4,3	12,8
Лекар	20,0	18,6	22,1	6,1	22,3	18,0	20,2	20,3	12,9	12,8
Преподаватели в университети	-	-	-	-	-	-	-	11,9	14,7	11,8
Банкер	8,1	1,8	2,9	4,1	4,1	4,1	5,6	3,9	5,1	9,9
Прокурор	5,9	4,7	7,8	7,2	0,8	4,1	8,5	12,3	6,6	9,2
Бизнесмен	13,7	11,9	9,7	11,6	13,4	10,8	9,4	9,6	7,0	9,1
Народен представител	1,9	4,5	6,4	4,2	2,1	2,1	3,5	2,0	11,2	8,9
Общински служител	11,3	11,7	10,3	11,2	11,3	10,0	5,5	10,9	4,4	8,4
Политици и лидери на политически партии	-	-	-	-	-	-	-	7,1	5,0	7,1
Адм. служител в съдебната система	18,5	10,4	11,5	13,3	11,3	9,4	11,0	15,9	8,5	4,9
Служител в министерство	3,2	3,7	7,0	8,9	5,6	4,9	9,3	5,6	13,8	4,3
Кметове и общински съветници	6,7	5,6	3,2	2,1	1,4	2,0	2,7	5,3	3,0	4,1
Представители на неправителствени организации	-	-	-	-	-	-	-	5,0	-	4,0
Учител	4,9	3,0	5,5	3,7	6,1	3,6	3,1	7,4	4,4	3,4
Служители в университети	-	-	-	-	-	-	-	5,6	11,9	3,4
Министри	-	-	-	-	-	-	-	6,3	-	3,3
Данъчен служител	8,4	7,8	8,3	6,4	9,1	5,3	3,8	4,2	4,1	3,1
Журналист	-	-	-	-	-	-	-	1,8	1,4	0,0
Служител или преподавател в университет	10,1	12,6	13,9	13,2	8,8	14,3	12,0	-	-	

\*Относителен дял на тези от контактувалите със съответната група, на които са искани пари, подаръци или услуги

Таблица 4.

Фактори за разпространение на корупцията по социо-демографски групи – май 2003 (%)

	<i>Стремеж към бързо забогатяване на тези, които са на власт</i>	<i>Несъвършено законодателство</i>	<i>Липса на строг административен контрол</i>	<i>Ниски заплати</i>
<b>Степен на завършено образование</b>				
1 По-ниско от начално	41,3	19,1	15,0	3,7
2 Начално	58,7	22,2	18,0	20,6
3 Основно	60,4	30,7	30,3	24,6
4 Средно	63,1	42,3	32,4	30,0
5 Полувисше	47,0	41,2	43,1	30,5
6 Висше	43,5	53,5	37,1	34,2
<b>Финансово положение</b>				
1 Беден	59,5	28,7	24,0	23,8
2	61,5	40,3	34,9	27,5
3	53,7	44,7	33,4	31,1
4	37,0	53,9	45,9	44,0
5 Богат	-	-	-	100,0
<b>Социално положение</b>				
1 Най-ниско соц. положение	61,4	28,3	24,2	22,5
2	62,6	36,9	33,2	27,9
3	55,7	48,4	36,2	30,8
4	23,6	47,4	39,2	52,1
5 Най-високо соц. положение	-	-	-	100,0
<b>Основно занятие в момента</b>				
1 Мениджъри, професори, специалисти	41,8	52,1	35,1	41,5
2 Административни служители, заети в търговията и услугите	57,6	50,5	30,2	29,5
3 Техници, работници, фермери	62,7	38,6	36,3	31,6
4 Домакини, пенсионери, безработни	58,5	32,2	28,8	24,4
5 Ученици, студенти	62,4	46,3	33,0	25,3
6 Други работещи	73,9	57,8	32,8	9,0
<b>Вие живеете в:</b>				
1 София	45,9	41,9	39,5	38,6
2 Голям град	63,7	46,6	33,6	27,8
3 Малък град	55,9	35,9	31,2	28,8
4 Селски район, село	59,8	29,3	25,7	22,3

**Таблица 5.**

Разпространение на корупцията по професионални групи

<i>Относителен дял на отговорилите “Почти всички и повечето са въвлечени в нея”</i>										
	<i>Ян. '00</i>	<i>Апр. '00</i>	<i>Септ. '00</i>	<i>Ян. '01</i>	<i>Окт. '01</i>	<i>Ян. '02</i>	<i>Май '02</i>	<i>Окт. '02</i>	<i>Ян. '03</i>	<i>Май '03</i>
Митнически служители	77,0	78,6	75,2	74,3	77,3	74,2	70,8	79,2	76,6	74,3
Адвокати	54,8	51,9	52,9	50,3	55,0	55,5	52,5	62,3	60,1	60,0
Съдии	48,5	56,0	50,1	50,6	56,4	55,0	50,8	63,0	62,2	59,6
Прокурори	46,3	54,4	51,3	50,7	54,8	55,4	51,0	63,0	62,1	59,3
Полицейски служители	51,9	50,5	54,3	51,0	53,7	47,0	50,7	59,6	57,7	57,7
Народни представители	45,0	55,1	51,7	52,6	43,5	47,8	39,2	56,2	53,5	57,5
Следователи	41,0	48,0	43,8	43,5	48,4	48,0	43,1	57,5	55,4	53,6
Министри	45,3	53,4	55,0	52,3	41,2	45,4	35,6	50,8	49,5	52,6
Данъчни служители	53,9	51,0	53,7	47,3	51,6	51,2	41,9	58,0	52,6	51,8
Политици и лидери на политически партии коалиции	37,5	45,0	43,8	39,1	40,8	43,0	33,0	54,0	50,7	51,3
Бизнесмени	48,5	51,4	42,3	43,6	42,2	41,6	41,4	48,9	52,7	50,9
Лекари	42,5	40,9	43,6	27,0	46,8	45,7	52,3	54,9	51,0	49,8
Служители в министерства	47,9	55,1	49,7	43,9	45,8	47,1	36,7	48,3	44,6	44,4
Кметове и общински съветници	32,5	35,2	32,1	30,9	26,3	31,8	23,4	48,3	45,7	43,6
Общински служители	45,0	46,5	41,6	35,9	39,6	39,4	30,0	49,1	40,9	39,8
Адм. служители в съдебната система	42,0	45,2	40,2	36,8	41,7	41,1	36,5	45,0	42,4	37,5
Банкери	20,9	38,8	33,5	35,6	32,5	31,7	29,5	37,2	43,4	35,8
Преподаватели или служители университети	29,4	29,3	28,1	21,6	27,4	27,7	29,8	33,4* 23,1**	30,8* 20,0**	31,7* 19,0**
Представители на НПО	16,2	18,2	23,9	18,2	19,8	21,8	15,3	21,4	20,2	21,0
Журналисти	10,6	14,1	13,9	11,3	10,5	12,2	9,5	15,3	12,1	13,3
Учители	9,5	8,2	10,9	5,8	9,3	9,7	9,8	13,9	9,8	11,6
Местни полит. лидери	31,7	36,4	36,8	34,2	35,1	34,4	27,1	-	-	-

\* Оценка за разпространението на корупция сред преподавателите в университети

\*\* Оценка за разпространението на корупция сред служителите в университети

**Таблица 6.**

“Ако имате важен проблем и служител Ви поиска направо пари, за да го разреши, Вие как бихте постъпили?” (разпределение по социо-демографски групи - май 2003г.; %)

	<i>Ще платя във всички случаи</i>	<i>Ще платя, ако мога да си го позволя</i>	<i>Няма да платя, ако мога да реша проблема по друг начин</i>	<i>Няма да платя във никакъв случай</i>	<i>НЗ/НО</i>
<b>Степен на завършено образование</b>					
1 По-ниско от начално	-	21,0	11,9	41,4	25,6
2 Начално	1,2	13,1	18,8	53,6	13,4
3 Основно	1,4	24,6	30,1	37,3	6,7
4 Средно	3,6	25,3	40,4	26,8	3,9
5 Полувисше	3,3	23,7	36,5	31,4	5,0
6 Висше	6,5	16,5	41,1	30,5	5,4
<b>Финансово положение</b>					
1 Беден	1,7	22,2	23,1	43,0	10,0
2	3,1	23,3	39,0	29,8	4,9
3	4,8	24,0	41,5	25,9	3,8
4	-	27,2	55,6	17,1	-
5 Богат	-	-	100,0	-	-
<b>Социално положение</b>					
1 Най-ниско соц. положение	1,4	23,5	23,9	42,4	8,9
2	4,1	25,8	35,8	30,4	3,9
3	3,8	21,7	42,4	27,0	5,1
4	-	14,2	49,1	27,4	9,3
5 Най-високо соц. положение	-	-	100,0	-	-
<b>Основно занятие в момента</b>					
1 Мениджъри, професори, специалисти	1,3	21,4	43,9	24,9	8,4
2 Административни служители, заети в търговията и услугите	4,6	26,1	49,5	18,3	1,5
3 Техници, работници, фермери	5,4	31,2	40,2	17,4	5,8
4 Домакини, пенсионери, безработни	1,8	19,2	28,1	44,1	6,7
5 Ученици, студенти	-	33,1	40,1	11,8	15,0
6 Други работещи	10,3	21,6	42,5	25,6	-
<b>Вие живеете в:</b>					
1 София	3,7	20,8	37,6	31,2	6,7
2 Голям град	2,9	23,9	37,2	31,0	5,0
3 Малък град	4,1	24,1	35,5	30,7	5,6
4 Селски район, село	2,1	22,2	30,6	37,2	7,8